

Ett arbetsliv tar slut

Efter femton år som byggnadsarbetare tog det slut. Det var ryggen. En arbetsskada. Sjukskrivningen blev en mörk period i livet. Efter två år på rygg i vardagsrummets soffa med fysisk och psykisk smärta klev ArbetsMarknadsFörsäkringar in för en rehabiliteringsutredning. Under tre dagar på AMF skulle en ny framtid stakas ut. Arbetsprover, psykologtester, psykologsamtal och en undrande arbetsvägledare:

– Och vad vill du jobba med?

Efter att ha belönats med stipendium på Poppius Journalistskola ett par år tidigare fanns en önskan om att pröva den journalistiska banan, men arbetsvägledaren klargjorde, att han knappast kunde hjälpa till och föreslog i stället ett arbete där AMF kunde få fram en praktikplats. Men kunde en anställning på någon tidning ordnas för egen hand, så var det OK.

AMF hade även synpunkter på att mina tidigare utbildningar som byggnadsingenjör eller socionom borde utnyttjas på lämpligt sätt. Det var inte någon högkonjunktur i byggbranschen och någon praktikplats kunde inte skakas fram, men inom socialsvängen fanns det möjligheter. Jag förtydligade mina ryggbesvär med smärta och svårigheten att ta hand om andras problem, när jag var i behov av hjälp med mina egna.

Det blev åtta månader på Aftonbladets personaltidning, "Det Interna Aftonbladet", i de anrika Klarakvarteren. Nya arbetslokaler för tidningen byggdes vid Globen och jag gjorde några besök för att titta på bygget och miljön på den blivande arbetsplatsen. Dagar ägnades åt att inspektera och granska husets labyrinter och ventilationstrummornas ljuddämpande mineralullsisolering. Det visade sig att luftväxlingen inte hade anpassats för framtida personalstyrka. Efter kontakt med experter på ventilation och genomgång av olika ventilationssystem stod det klart att luftkvaliteten skulle bli usel för journalisterna i huset.

Jag snickrade ihop ett par artiklar till personaltidningen och rubriken: *"Ingen kommer att dö av syrebrist, men luftflödet blir dåligt"*, resulterade i förändringar av ventilationen och arbetsplatsens utformning. Med artiklarna kom insikten att; avslöja gärna missförhållanden, men inte där du arbetar. Devisen vid denna tidpunkt: "Aftonbladet, om sanningen ska fram" gällde således inte för Aftonbladet som arbetsplats.

Drömmen om en fortsättning på den journalistiska banan falnade, men med viss kunskap om skrivandet kombinerat med praktisk erfarenhet från husbyggande och en utbildning till byggnadsingenjör passade det nya arbetet bra som teknisk informatör på SABO, Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag, en sammanslutning för landets kommunala bostadsföretag.

Så kallade "sjuka hus", där de boende får hälsobesvär, hade drabbat många kommunala bostadsföretag. Arbetsuppgifterna på SABO var av fri natur och mitt intresse för sjuka hus blev en naturlig ingång i det nya arbetet. Jag reviderade en äldre informationsbroschyr om flytspackel. Det innebar att jag samlade in fakta och intervjuade landets experter inom området. Den nya informationen om flytspackel blev också till några artiklar i SABO:s tidning Bofast, men av oförklarad anledning misshagade artiklarna någon. Och någon hade talat. Min chef Leif Burman framförde ett hot:

– Skriver du en rad till om flytspackel så får du sparken!

Som nyanställd informatör och utan kunskap om rådande förhållanden trodde jag arbetsuppgiften var att belysa frågor som var angelägna för de kommunala medlemsföretagen i den stora organisationen.

Det fanns ett spirande intresse för miljön i samhället. Frågor som ekologi, tillgångar, resurser, balans, kemiska tillsatser i mat, kemiska föroreningar i inomhusluften med astma och allergier som följd gjorde sig allt mer påmind i det samhälle där tekniken var så snabb att myndigheter, politiker och forskare ständigt var på efterkälken.

Den erkänt dåliga inomhusmiljön i nybyggda hus var en nisch som låg nära mitt hjärta. Nära hemvistet låg också Dalen, det bostadsområde som drabbats av den största miljöskandalen i landets historia inom husbyggandet. Det sades vara ett byggtkniskt problem med flytspackel och som gammal snickare hade det väckt mitt intresse.

Arbets-skadan och den tidigare sjukskrivningen hade inneburit en känsla av att vara utanför, med vissnande identitet och allt diffusare konturer av jaget. Före detta byggnadssnickare. Som snickare hade jag också erfarenheten av arbetslöshet. Det var ingenting att sträva efter och efter chefens order om, att inte skriva några fler artiklar rättade jag in mig i ledet. Ett arbete är ett arbete och själva ryggraden för en identitet och välbefinnande.

Helt utan förvarning fann jag mig själv knackande på dörren till utanförskapet. Vad hade jag gjort? Vems cirklar var rubbade? Vem hade jag trampat på tårna? Frågorna var fler än svaren, men funderingarna skingrades då jag blev inkallad till vice VD:n tillsammans med Leif Burman. De hade läst informationsbroschyren om flytspackel och artiklarna, som var en biprodukt av broschyren. De ifrågasatte det jag skrivit om den nya tidens byggmaterial. Jag hänvisade till väl kända experter på KTH, Chalmers och Statens Provningsanstalt. Vad de förmedlat var på intet sätt eget tyckande eller tänkande utan byggde på forskningsresultat. Ändå stod det klart att mina chefer ansåg att svängarna hade tagits ut och var för vida. Åsikten var att detta inte hade sin rättmätiga plats i Bofast eller någon annan tidning.

Det var Esbjörn Olsson, VD på Svenska Bostäder, tillika före detta VD på SABO, som hade ringt min chef Leif Burman och chefredaktören på SABO:s tidning Bofast. Esbjörn Olsson hade påpekat det olämpliga med skrivelser om flytspackel eftersom de kunde leda tanken till Svenska Bostäders fastigheter i Dalen. Där hade saneringen i utvalda lägenheter just påbörjats och uppmärksamheten var ytterst opassande för landets största kommunala bostadsföretag och kanske för hans egen del. Det

skulle lite längre fram i tiden visa sig att Esbjörn Olssons ekonomiska transaktioner inom bolaget var av mycket tvivelaktig karaktär och skulle få honom på fall.

Jag var ingalunda först på arenan inom SABO när det gällde flytspackel. En anställd byggnadstekniker hade några år tidigare dristat sig att uttala sig om flytspacklets negativa effekter på inomhusmiljön och de boendes hälsa. Det hade blivit ett rabalder utan like och byggbranschens företrädare hade sprungit i korridorerna på bostadsdepartementet för att lobba och gjuta olja över de ringar av sanning som spridit sig på vattnet.

SABO hade lärt sig läxan, flytspackel var explosivt. Därför företogs en mindre omorganisation som innebar att jag tämligen omgående flyttades över till informationsavdelningen. Omorganisationen var inte av den omvälvande sorten. Den enda synliga skillnaden var just den, att jag som enda person lyftes ut från den tekniska avdelningen för att sköta andra uppgifter. I mina nya arbetsuppgifter ingick inte att skriva artiklar, däremot fick jag förmånen att fota bilder för att illustrera andras ord och verk.

Ulf Mohlander, som jobbade på Miljöförvaltningen i Stockholm, kom med det goda förslaget att jag borde söka det utannonserade arbetet som hälsoskyddsinspektör. Förvaltningen hade fått i uppdrag av Kommunstyrelsen att ta sig an frågan med sjuka hus. Det innebar att omfattningen skulle inventeras, orsaken till problem med fukt under golvmattorna och tillsatser i flytspackel klagöras samt alternativa saneringsåtgärder presenteras.

Ingenjörstiteln och kunskaper från byggbranschen borde vara en perfekt bakgrund för att ta sig an hälsoskyddsfrågorna. Ytterligare en merit fanns i en akademisk examen som socionom med förvaltningskunskap.

Jag skickade in en ansökan med meritförteckning och efter sex månader med upprepade påstötningar till hälsoskyddschefen Nils Alesund kallades jag till anställningsintervju med byråchefen Ulla Palmquist och intendent Isabel Drakenmark.

Ulla Palmquist berättade Miljöförvaltningens historia, dess organisation och hur arbetet med myndighetsutövning fungerade.

Intervjun utgick från de handlingar som skickats in, där bakgrunden som byggnadsarbetare och arbetsledare bekräftades. Efter det hade arbetslivet fortsatt med socialt arbete på fritidshem, barnhem och ungdomsgård för att avbrytas av studier på Socialhögskolan med påföljande arbete som kurator inom skolvärlden.

Efter tio år i Socialsvängen gick klassresan åter till byggsvängen som byggnadssnickare under tio år. Livet summerades och presenterades. Ryggbesvär. Sjukskrivning. Aftonbladet och SABO med en del artiklar om sjuka hus och ventilation i tidningen Bofast samt mitt "PM om flytspackel" som lagts till de övriga ansökningshandlingarna.

Jag förhörde mig om förvaltningens externa arbete, men några kontakter hade inte knutits med institutioner eller konsulter utanför huset. Isabel Drakenmark var den som arbetade med sjuka hus och hon förde ordet, hade synpunkter och ställde frågor. Hennes kunskaper och erfarenhet var sparsamma och begränsade sig till den knappa information som stod att finna i dagspressen, men hon lyckades ändå förmedla synpunkter som stod i strid med rådande kunskap. Jag påbörjade ett svaromål mot hennes påstående, men bet mig i tungan. Mitt stora problem i livet var att jag oftast sa det jag tänkte, men det var opassande när mitt mål var att få jobba med de sjuka husen. Jag lyckades verbalt svänga mig tillbaka ur den återvändsgränd jag hamnat i och klarade ansiktet.

Att intervjun gått hyfsat förstod jag då Isabel Drakenmark ansåg att mina kunskaper kunde vara förvaltningen till nytta och mitt krav om samma lön som på SABO, ansågs som rimligt. Beslut togs på sittande stol att anställningen kunde påbörjas. Jag gick från intervjun med lätta steg, nöjd med att återigen få arbeta med de sjuka husen. Inte kunde jag i min vildaste fantasi tro att

det muntliga avtal som slutits vid intervjun skulle vara föremål för prövning i Arbetsdomstolen nio år senare.

Uppsägningen från SABO klarades av samma vecka. Allt andades frid och fröjd tills personalchefen på Miljöförvaltningen Annica Gidlund-Darin ringde upp och förklarade att den överenskomna lönen skulle sänkas med 500 kronor. Jag motsatte mig en förändring och förklarade att jag förutsatte att lönen skulle utbetalas efter den uppgjorda överenskommelsen.

När jag senare lyfte den första lönen visade det sig att Annica Gidlund på eget bevåg bestämt den lägre lönen. Vad gör man som nyanställd? Man tar definitivt inte kontakt med facket och börjar bråka, utan biter i det sura äpplet. Det var ett nytt arbete. Det var sommar och sol. Det var nya arbetskamrater, där det visade sig att jag inte var ensam om att ha råkat ut för samma märkliga företeelse med sänkt lön. Jag var på intet sätt särbehandlad. Det var Miljöförvaltningens sätt att välkomna de nyanställda. Den lön som bestämts vid anställningsintervjun ansågs av personalchefen Annika Gidlund-Darin vara för hög och genom att lönen sänktes samt bryta en överenskommelse och kränka de nyanställda redan från början visade man var skåpet skulle stå.

Mina kunskaper inom hälsoskyddsarbetet var bristfälliga och jag följde mina kollegor ut på inspektioner för att skolas till myndighetsperson. Ärendena var av skiftande karaktär och klagomålen gällde bland annat soplukter i trapphus, ventilationsproblem, grannar som störde nattetid, fukt och mögelskador.

Introduktionen var kort och tämligen omgående kastades jag ut i mitt nya arbete med sjuka hus. Det var ett inomhusmiljöproblem, som från början blev känt som dagissjuka och kontorssjuka för att senare benämnas sjuka hus. Hälsoproblemet hade uppmärksamrats av politikerna som tillsatte en kommitté för att utreda frågor kring astma, allergier och överkänslighet. Resultatet presenterades i

Allergiutredningen 1989, som konstaterade en alarmerande ökning av allergier och överkänslighet bland barn och ungdomar, problem som hade ett samband med inomhusmiljön. Forskningen hade också visat att barn var betydligt känsligare för luftföroreningar och att de reagerade tidigare än vuxna på den dåliga miljön.

Det vanliga var att klagomålen över den dåliga inomhusmiljön och hälsobesvärerna framfördes på telefon. Var det så att klagomålen också påpekats för fastighetsägaren som vägrade att undersöka och åtgärda problemen skickades vanligen ett brev från förvaltningen med en uppmaning om åtgärder och hänvisning till gällande Hälsoskyddslag. Om fastighetsägaren fortfarande inte åtgärdade olägenheten gjordes en inspektion med mätningar och undersökningar. Därefter påbörjades en långdragen process med skrivelser och krav till fastighetsägaren. Mina kunskaper om sjuka hus var också begränsade och på förvaltningen fanns ingen hjälp att få. Kunskapen fick jag söka från landets experter och med tiden utvecklade jag arbetsmetoder och mätningar som anpassades efter lagstiftningens krav.

I början på 90-talet var personliga datorer en sällsynt företeelse inom kommunen. Skrivelser från myndigheten skrevs för hand för att överlämnas till sekreteraren, som i sin tur renskrev handlingen på en elektrisk skrivmaskin för att sedan skicka dem vidare till fastighetsägarna.

Innehållet var baserat på lagstiftningen, kort till omfånget, med uppmaningar till fastighetsägarna om vad som skulle utföras för att avhjälpa den sanitära olägenheten. Det var ingen större konst att författa dessa handlingar. Det fanns ett antal kopior på tidigare skrivelser, som avhandlade olika problem. Det var bara att klippa och klistra efter vad som konstaterats vid inspektioner av lägenheter och daghem. Vad som slog mig starkast var de precisa och klara uppmaningar som delgavs fastighetsägarna om vilka sanktioner som de hade att vänta sig om uppmaningarna inte följdes. Mest förvånade Annika Lindmark, en grå, liten tunn

person, som hade författat några av dessa skrivelser. I sitt dagliga arbetsliv var hon utanför den sociala gemenskapen och gav intryck av att vara förtryckt. Vid kaffebordet en flyende blick och en stämma knappt hörd genom det sorl som hörde kaffedrickandet till.

Kafferasten var något alldeles särskilt på denna arbetsplats. Aldrig tidigare hade jag varit med om att chefen upphöjt kaffedrickandet till en helig stund inför dagens arbete. Det förklarade också den omsorg som byråchefen Nils Alesund lade ner på att förvissa sig om att den som hade ansvaret för kaffekoket också klarade sin uppgift till utsatt tid. Till hans hjälp var sekreteraren utsedd eftersom han som chef emellanåt hade andra viktigare uppgifter att sköta.

I arbetet som byggjobbare stod lönen i proportion till det utförda arbetet. På Miljöförvaltningen sågs kafferasten som en löneförmån med den positiva effekten att ge den kommunalanställda ytterligare kraft och inspiration att ta itu med det dagliga arbetet. Och ju längre kafferast, desto mer kraft kunde läggas på dagens resterande arbete. En filosofi som ingen på något sätt hade något att invända mot. Den sociala gemenskapen hade också sitt värde.

Den resterande delen av dagen bestod inte enbart av arbete. Där fanns också en stund för lunch. Av någon anledning hade lunchrasten bestämts till en halvtimme. Om detta skett i samförstånd mellan det fackliga organet och arbetsledning var svårt att utröna för en nyanställd. Det var inte något som någon över huvud taget ville diskutera, eftersom en förändring bara kunde ske till det sämre. Chefen som var behäftad med en viss rondör, inte av kakor allena, hade ännu en andlig stund under dagen, vilken inföll just under lunchen. Med hans förståelse för det lugn som matstunden fodrade och över den vikt som denna process hade för själens jämvikt, så var han inte den som jäktade iväg sina undersåtar till skrivbordet. Åtminstone inte innan maten fått smälta och det sedvanliga koffeinet som kroppen så

väl var i behov av hade druckits. Jag hade vissa problem att inordna mig i de nya rutinerna och tyckte att den icke arbetande tiden i form av kafferaster och utdragna luncher tog en allt för stor del av arbetstiden.

Som ny på arbetsplatsen antog jag att eventuell kritik av rådande rutiner runt de förmånliga rasterna knappast skulle falla i god jord. Det fanns inte heller något forum för att ta upp den typen av diskussioner. Det enda möte som existerade under ordnade förhållanden där avdelningen var samlad var det så kallade byråmötet.

Det var avsett för att byråchefen skulle informera om den verksamhet, som sköttes över huvudet på oss inspektörer. Dessa sammankomster skulle samtliga medarbetare sitta av och de var avpassade att sluta vid lunch. Mötets avslut blev till en upprepad procedur med slutorden:

– Om det inte är några fler frågor kan mötet avslutas för lunch.

Efter dessa väl avvägda ord var samtliga mötesdeltagare införstådda med att ytterligare frågor var att betrakta som obstruktion och mötet avslutades.

Att olika arbetsplatser hade så olika syn på arbete kontra raster hade jag inte i min vildaste fantasi kunnat ana, men förstod att det fanns världar som jag tidigare inte besökt. Kanske skulle tiden anpassa mina värderingar till den kommunala världen och ge dem en ny dimension. Som nyanställd borde jag vara lyhörd för nytänkande och inte ifrågasätta de raster då jag inte fanns anträffbar för kommunens invånare, som jag ju var satt att tjäna.

Miljöförvaltningen stod inför det faktum att hela arbetsplatsen skulle flytta till en ny kontorsbyggnad som var skapad och anpassad för Myndighetens verksamhet. Byggnaden var under uppförande och inflyttningen skulle ske inom ett år från det att bygget påbörjats. Det var tidens dilemma att produktionen av nya byggnader var mer anpassad till ekonomi med spikade

tidsplaner än den tid det tog för golvkonstruktioner av betong att torka så att sjuka hus-problem inte skulle uppstå.

Under hösten hade jag tittat in för att följa byggandet. Det var för mig en van atmosfär där jag kände mig hemma och det var ett rent nöje att bevista en arbetsplats full av aktivitet, liv, rörelse, nit, flit, slit och släp. Dofter av nygjuten betong. Dammet från slipmaskiner. Den råkalla fukten. Bilmaskinens ettriga ihåliga ljud dundrande genom betongstommarna i de nakna halvskumma lokalerna och slumrande minnen av gamla arbetsmiljöer vaknade till liv.

Efter att besökt bygget några gånger började en stilla undran väckas. Hur skulle inomhusmiljön bli i detta hus? Golven hade redan börjat beläggas med flytspackel. Det var höst och det regnade in på ett flertal ställen. Det såg inte bra ut och jag skissade på ett uppföljande projekt för att kontrollera byggandet utifrån mina kunskaper om fukt i golv kombinerat med olika byggmaterial och flytspackel.

Enligt lagstiftningen ingick det i våra arbetsuppgifter att förhindra sanitära olägenheter att uppkomma. Jag förhörde mig med byråchef Nils Alesund, som tyckte att det var en god idé att följa upp byggandet efter hälsoskyddslagen. Det skulle kunna ge hälsoskyddsinspektörerna en god kännedom om den egna byggnaden. Jag skrev ner en projektplan som skulle presenteras för byggledningen hos det kommunala bostadsföretaget HIBY, som var ägare till den blivande fastigheten.

Redan dagen efter att projektet presenterats för Miljöförvaltningens Ledningsgrupp kom Nils Alesund in på mitt tjänsterum och förklarade att det inte blev något av det tilltänkta projektet. Det var klart uttryckt från ledningens sida, att några fler inspektioner av den blivande arbetsplatsen inte godtogs och: *- det är en order*. Med denna klara order överlämnades även ett handskrivet brev från Leif Larsson som ingick i Ledningsgruppen:

1990-12-19

Hej Nils!

Vi har en från början klar rollfördelning mellan oss och HIBY. Vårt avtal reglerar utförande och kvalitet. Vi befinner oss också i ett känsligt läge bl.a. tidsmässigt. Därför ställer jag ej upp på att gå in enligt ert förslag.

Jag har också talat med bygglidarna som ställer sig klart avvisande.

Hur vi agerar som myndighet lägger jag mig inte i. Jag tycker dock att också den vägen vore olämplig.

Då frågan har en viss principiell räckvidd tar jag upp den i ledningsgruppen idag.

Hälsningar

Leif Larsson

PS Jag hör av mig

Jag läste brevet och begrundade mitt öde. Jag var alltså förbjuden att besöka min blivande arbetsplats. Ville ledningen inte förstå problematiken? Hade jag varit för luddig i konturen med mitt projekt eller hade det blivit alltför tydligt? Efter ett par dagars funderade skrev jag ett brev till Ledningsgruppen, där jag tydliggjorde vad som skulle kunna bli ett problem.

TILL LEDNINGSGRUPPEN

Ledningsgruppen har diskuterat det projekt jag lagt fram, som rör Miljöförvaltningens nya hus i kv. Siktet. Genom information via Nils

Alesund är det en order från Ledningsgruppen att jag inte skall genomföra detta projekt, med motiveringen att det kan innebära försenat inflyttningsdatum för Miljöförvaltningen.

Då den projektbeskrivning som presenterats för Ledningsgruppen den 19.12.1990 är både otydlig och inte förklarar vare sig syfte eller bakgrund till det tänkta projektet vill jag förtydliga det hela.

Under ett halvt år av min tidigare anställning på SABO hade jag som arbetsuppgift att utreda flytspacklets användning, dess egenskaper och dess medverkan till att skapa "sjuka hus". I detta arbete ingick även åtskilliga besök i Dalens bostadsområde för att på plats ta del av saneringsarbetet. I korthet innebar saneringen där, att det gamla flytspacket bilades bort och ett nytt flytspackel lades in.

På Statens Provningsanstalt anordnade Byggforskningsrådet ett Goloseminarium den 17 maj 1989. I panelen fanns den Expertgrupp för Dalen, som tillsatts på initiativ av Bostadsdepartementet.

Vid detta möte ifrågasatte jag: "hur kan det komma sig att man sanerar det flytspackeldrabbade bostadsområdet i Dalen på ett sådant sätt, att det är stor risk för att det även i fortsättningen skall betraktas som sjuka hus".

Idag vet vi att saneringen inte lyckats på det sätt, som var förväntat och den Expertgrupp som deltagit i Dalen har skickat in sin avskedsansökan till Bostadsdepartementet.

Under de senaste månaderna har jag vid fem tillfällen besökt vår blivande arbetsplats och vid dessa tillfällen också tittat på de arbetsmoment samt yttre omständigheter som är viktiga under byggnadsskedet. De mätningar jag utfört är kontroll av flytspackelskiktets tjocklek, inomhusluftens temperatur och torktider före mattläggning. Jag har också konstaterat vattenskador och vattenläckage genom fasader, dörrar och fönster.

Det jag idag ifrågasätter är byggets framåtskridande. Tyvärr är det så att det finns tydliga likheter med detta nybygge och de saneringsmetoder som används i Dalen. Med denna kunskap ser jag att det finns risk för att Miljöförvaltningens nya byggnad kommer att klassas som "sjukt hus" redan till inflyttningen.

Med utgångspunkt från detta har "projektet", som bifogas, utformats. Genom att få svar på projektets frågor kan det utläsas om Boverkets nybyggnadsregler och föreskrifter gällande byggnadsmaterial har följts. Fukt i kombination med flytspackel är idag vårt största hälsoproblem med resultat att hela bostadsområden måste saneras. Som exempel kan nämnas Dalen, Ekensberg och Rissne. Det finns inga genvägar till att bygga sunda hus. Det är till och med på det sättet att de regler och föreskrifter som gäller skulle behöva skärpas.

Vid Leif Larssons kontakt med byggledarna har jag förstått att: "byggledarna ställer sig klart avvisande till att ge information som avser fukt i golv".

Enligt hälsoskyddslagen ingår det i våra arbetsuppgifter att hindra uppkomst av sanitär olägenhet. Jag ber därför Ledningsgruppen att åter ta upp en diskussion hur Miljöförvaltningen kommer att lösa problemet med evakuering av personal om det visar sig att den nya byggnaden är en sanitär olägenhet.

Leif K.

Brevet hade ingen synbar inverkan på ledningsgruppen som bestod av förvaltningens chefer samt jurist och stadsläkaren. Nils Alesund påpekade några dagar senare det olämpliga att skicka skrivelsen till ledningsgruppen. På mitt eget naiva sätt hade jag bara velat förklara problemet för dem och påpeka att de hade ett visst ansvar för arbetsmiljön och dessutom borde skaffa en strategi om det otänkbara ändå kunde bli verkligt.

Förhoppningen var att någon av cheferna skulle ha en undran eller åtminstone säga att de tagit del av vad jag skrivit.

Några arbetsuppgifter kring sjuka hus på förvaltningen hade tidigare inte existerat. Det var något som bostadsföretagen själva skötte. Eftersom det saknades arbetsrutiner och policy inom detta område arbetade jag på efter eget huvud och bästa förmåga.

Isabel Drakenmark hade genom åren förvaltat ett 60-tal hälsoärenden från Dalen som anmälts till förvaltningen. Ingen tjänsteman hade varit på plats för att undersöka problemen. Än

mindre träffat de klagande, vilket kanske inte var så konstigt, eftersom Miljöförvaltningens tidigare stadsläkare, Jan Hermansson, hade kallat klagande hyresgäster för hypokondriker. Resultatet från hans undersökning, som presenterades för Svenska Bostäders ledning och 500 hyresgäster, var att det inte fanns något samband mellan allergier och bostadsmiljön i Enskededalen. Hyresgästföreningens Anita Andersson-Stenfors kommenterade i sin rapport 1991:

Även om kunskaperna om sjuka hus vid den här tiden var okända, så är det ändå anmärkningsvärt att stadsläkaren inte kunde se något samband mellan husen och människors hälsoproblem. Att en myndighet över huvud taget avfärdar människors upplevelser som något slags "nonsens" är skrämmande.

Dalenärenden överläts pö om pö på mig och i samma veva kom Carl-Gustaf Bornehags rapport från Statens Provningsanstalt, som visade att den påbörjade saneringen i Dalen misslyckats. Miljöförvaltningens nya stadsläkare var av annan åsikt än Statens Provningsanstalt och det tycktes som det var en pinsam upptäckt, eftersom ledamöter från förvaltningen funnits med i olika referensgrupper vid tidigare utvärderingar av saneringen.

Byråchefen Nils Alesund hade med snirkliga formuleringar försökt få mig att förstå, att jag kanske inte var tvungen att sköta mitt arbete på det sätt som lagen föreskrev. Det här var ju ett nytt oprövat arbetsområde där stor osäkerhet rådde. Man kunde inte så noga veta och så vidare. Dessutom var ju saneringar oerhört kostsamma. I det läget förstod jag vad som förväntades av mig och att en tjänsteman inte skulle ställas till svars för att han liksom vilade på sina arbetsuppgifter, istället för att agera som myndighetsperson och så som lagstiftningen föreskrev.

Vid ett passande tillfälle tog jag upp frågan med Nils Alesund. Var det hans mening att ärendet Dalen inte skulle utredas, utan i stället läggas till handlingarna? Den magstarka frågan kunde Alesund i egenskap av chef endast besvara med, att ärendet inte

skulle avslutas. Det fanns ju rapporter och handlingar som i framtiden kunde vara av stort intresse.

Med detta dubbelbottnade svar var det uppenbart att det inte var tid att lyfta fram undangömda rapporter och handlingar ur mörkret. Jag belades inte med något arbetsförbud, men underförstått förväntades jag vara passiv som handläggare, med det motsägelsefulla tillägget att självklart skulle lagstiftningen följas.

Ett daghem som sanerats i Dalen skulle åter öppnas, men oroliga föräldrar hörde av sig eftersom personalen inte kände till hur saneringen hade genomförts. Jag gjorde en inspektion och kunde konstatera att de uppmätta ammoniakvärdena överskreds tiofalt. Utifrån det oklara läget utfördes inspektioner på fyra daghem i Enskededalen. Trots att golven sanerats visade mätningarna ingen förbättring. Det var inte bara en chockerande upptäckt, det var en katastrof! Om dessa daghem var representativa för de åtgärder som utförts i bostadsområdet innebar det ytterligare en kostnad på 50 miljoner för att åtgärda det som redan var sanerat.

I en skrivelse till Förvaltningens sjuka hus-grupp, informerade jag om Statens Provningsanstalts forskningsrapport, de mätningar och undersökningar jag utfört som visade att de sanerade daghemmen var att betrakta som en sanitär olägenhet. Gruppen bestod bland annat av stadsläkaren och några chefer, men någon policy för förvaltningens arbete hade de inte tagit fram. Utifrån detta normlösa förhållande undrade jag om Miljöförvaltningen kunde ställa krav på att daghemmen sanerades så att de inte förblev en sanitär olägenhet.

Nils Alesund skrev själv ett svarsbrev från den interna sjuka hus-gruppen. Jag som handläggare fick inte själv ställa några krav på åtgärder, men vi hade ett ansvar att tala om för Svenska Bostäder att saneringen hade misslyckats.

Inte nog med det. Miljöförvaltningen hade även utfört radonmätningar i några fastigheter i bostadsområdet. Uppmätta

värden i lägenheter och daghem var så höga, att det var en sanitär olägenhet. Men liksom alla andra undersökningar av Dalen skulle även radonmätningarna gömmas och glömmas långt bort från den offentliga insynen.

Inget av de undersökta daghemmen i Dalen klarade de krav som ställts på golvsaneringen. Vid intervju med de anställda visade det sig också att de hade hälsoproblem som de relaterade till arbetsplatsen. I en skrivelse till Svenska Bostäder beskrev jag problemen, men ställde inga krav eftersom det var förbjudet. Jag framförde endast önskemål om att informeras om vilka saneringsmetoder som fortsättningsvis planerades. Något svar kom dock inte från Svenska Bostäder och jag skickade en påminnelse.

Fjorton dagar senare kom Nils Alesund in på mitt arbetsrum. Högröd i ansiktet och stressad:

– Vad håller du på med? Vad är det för brev med frågor du har skrivit till Svenska Bostäder?

Lätt oförstående över Alesunds ilskena attityd förtydligade jag mitt handlande med att han själv sagt att ärendet inte skulle läggas till handlingarna och att jag inte hade ställt några krav på åtgärder, utan endast att Miljöförvaltningen skulle informeras om det aktuella läget.

Det var helt uppenbart att jag gjort något opassande och det ansågs att jag inte hade befogenhet att agera på det sättet. Nils Alesund framförde att det fanns en sjuka hus-grupp i huset, som bestod av ledningen och det var den som var ansvarig för det aktuella ärendet. Detta var en nyhet för mig och helt plötsligt skulle jag inte vara ansvarig för Dalen trots att intendenten Isabel Drakenmark tilldelat mig dessa ärenden för handläggning. Nils Alesund förbjöd mig dessutom att göra ammoniakmätningar i fortsättningen. Detta var hårresande! Mätning av ammoniak var själva grunden för att kunna konstatera sjuka hus och detta förbjöd han mig att utföra.

Glöm Dalen!

Redan samma dag blev jag inkallad till avdelningschefen Ulla Larssons tjänsterum. Även hon var ilsk, men vad jag gjort som var så fel var något diffust. Men en sak förstod jag och det var uppmaningen som följde:

– Inga mer brev skall skrivas. Lämna in alla handlingar som rör Dalen till byråchefen och *Glöm Dalen!*

Ovanpå uppmaningen kom så en order att i fortsättningen fick inga brev skrivas och skickas förrän de hade godkänts av närmsta chef. Jag var den ende inspektör på avdelningen som var förbjuden att självständigt skicka skrivelser. Här skulle allt myndighetsarbete kontrolleras av myndigheten själv. Kontrollen av Svenska Bostäder var av mindre vikt. Ulla Larsson hade fått nog av mina skrivelser till fastighetsägarna som tydligen blivit en belastning för henne. Jag undrade i tysthet över hur jag skulle kunna glömma Dalen, som låg ett stenkast från mitt hem. Varje morgon drog blicken ut genom sovrumsfönstret mot Dalen. Det var där som solen steg över hustaken.

Ärendet överlämnades till Isabel Drakenmark. Det tärde den själ som var engagerad i arbetet med Dalen att se hur någon bokstavligen satt på ärendet. Det var bara att intala sig, att det faktiska ansvaret inte längre vilade på mig.

Trots tillsägelsen att glömma det hela dristade jag mig till vid vissa tillfällen att undra och fråga hur det förhöll sig med Dalen. Information om Dalen, den pågående saneringen, provresultat och hyresgästernas synpunkter kom ändå till mig som på vingar från alla parter och naturligtvis var mina frågor till chefen av rent allmänt intresse.

Byråchefen Nils Alesund slutade och istället kom Bengt Egerfors, som tidigare arbetat som avdelningschef. Eftersom han bara hade ett år kvar till den förestående pensioneringen hade han fått ett utredningsjobb vid den senaste omorganisationen, men på grund av den uppstådda vakansen kastades han återigen in i hetluften.

Jag berättade omständigheterna kring Dalen för Bengt Egerfors och förstod att även han tyckte det hela var märkligt. Genom påtryckningar från hans sida hölls ett möte med Svenska Bostäders områdeschef Jan Netterholm, Ulla Larsson och honom själv där jag också fick delta. Jag höll mig på min kant, sa inte så mycket utan lät Bengt föra min talan. Mycket av de viktiga frågorna kom i dagen men detaljerna blev fortfarande dolda i det dimmoln som Svenska Bostäders chef Netterholm lade ut. Vid detta tillfälle presenterades även några rapporter från Yrkesmedicin i Örebro, som utfört hälsoenkäter i bostadsområdet. Rapporterna över hälsoläget visade skrämmande resultat, men Ulla Larsson tog inte upp frågan. Efter mötet pratade jag med Bengt i korridoren när Ulla Larsson sakta närmade sig för att höra vad som diskuterades. Hon öppnade med:

– Du är så negativ, sa hon och syftade på min inställning till de uppgifter som Svenska Bostäder undanhållit förvaltningen.

Jag replikerade kort:

– Fick du svar av Netterholm hur illa det var ställt med daghemmen som jag inspekterat?

Hon sa att hon inte visste. Hon hade inte ens dristat sig att ställa frågan. De sanerade daghemmen var en katastrof och det hade jag tidigare påpekat för henne.

Var det negativt att ifrågasätta? Var det negativt att tro att motparten även vid detta tillfälle undanhöll och skönmålade verkligheten? Inte kunde det väl vara så att Netterholm, som var part i målet, var den person som förvaltningen skulle förlita sig på?

Några dagar senare kom tillfället och jag stannade Ulla Larsson mitt i korridorspringet med:

– Jag undrar över det du sa härom dagen, att jag var så negativ.

På det örat ville hon inte höra denna dag, utan formulerade snabbt om det till att jag var så misstänksam. Jag kunde inte köpa hennes omformulering och hävdade återigen vad jag hört

tidigare, men öppnade för möjligheten att jag hört fel. Där stod vi som små barn och käbblade. Jag så korkad att jag tog upp frågan och hon så korkad att hon hittade på en ny nödlösning.

Dalen hade tagits ifrån mig, men det var flera ärenden som började rulla på mot sanering och jag hade fullt upp med arbete. Hälsobesvär och tekniska problem med golven konstaterades i HSB på Reimersholme, Familjebostäders köpcentrum Ringen på Söder, ett par Servicehus, Stockholmshems nybyggda bostäder i Södra Station, Statshypoteks fastigheter på Tjurbergsgatan och JM Byggs helt nybyggda hus i Hammarbyhöjden. På ett par år hade jag hittat sjuka bostadsområden och fastigheter som omfattade mer än tre tusen lägenheter. Att sanera en lägenhet beräknades vid den tiden till runt 200.000 kronor. Det innebar en nätt summa om sammanlagt 600 miljoner kronor.

Trots de pengar som stod på spel vilade ett lugn över förvaltningen. Bengt Egerfors var kunnig och trygg i sitt jobb, men ändå blev jag förvånad när han tyckte att förvaltningen skulle ställa tuffare krav gentemot fastighetsägarna i mina skrivelser. Det var ett harmoniskt arbetsår med Bengt. Han var ett stöd för mig och det var verkligen något som behövdes. När han sedan slutade höll jag ett tacktal där dessa omdömen och min tacksamhet staplades på varandra.

En granne på gården hade drabbats av en hjärntumör. Hennes tolvåriga dotter Katrin hade flyttat hem till oss och helt plötsligt hade vi fyra barn i familjen. Vårt sovrum överläts till Katrin för att hon skulle få en egen vrå och vi flyttade in i vardagsrummet. I samband med tillskottet i vår familj opererade farsan bort ena lungan på Thoraxkliniken på Karolinska Sjukhuset. Han blev liggande ett tag och repade sig sakta men säkert. Under våren blev det konvalescenthemmet i Farsta där vi firade hans 75-årsdag. Jag tog med en liten flaska champagne och gott att äta. Det blev inte så mycket av vare sig ätande eller drickande, men han uppskattade att jag bröt mot konventionen och bjöd på lite starkt. Det blev några korta promenader ner till vattnet i

vårvärmen innan det vände och blev utförsbacke. Han flyttades till Dalens sjukhus, blev sämre och tunnade ut. Inför den planerade semesterresan till Grekland med familjen, vår nya familjemedlem Katrin och familjen Johansson, funderade jag på att stå över och vara hemma för att finnas till hands vid farsans sjukbädd.

Jag frågade sjukpersonalen om han skulle överleva den planerade semestern och svaret blev att livet var outgrundligt. Undran varvades med tvivel. Skulle jag åka med på den semester jag så väl behövde efter senaste halvårets vedermödor? Jag förmedlade tvivlen till farsan och fick hans välsignelse att åka. Det lät inte på honom som om han hade tänkt dö.

Efter halva tiden på ön Zakynthos fick jag besked om att hans liv tagit slut och han lämnade ett stort hål efter sig. Det var en molnfri, varm dag och solen brände liksom tårarna på kinden efter telefonsamtalet hem till svärföräldrarna. De berättade att de tånt ett ljus och varit tillsammans med honom.

Hans död fick mig att summera livet ur olika perspektiv. Som ende son fanns en fallen mantel att axla. Liksom prästen på begravningen var jag angelägen om att tankemässigt frammana de förtjänster han bidragit med i själva livet. De goda sidorna skulle förvaltas och föras vidare till de egna barnen. I det läget var det enkelt att glömma detaljerna som skulle ha fått glorian att skimra i allt annat än guld.

Jag jobbade med farsan på Elverket i Hässelby under de sista tonåren. Farsan som svetsare och jag som grovarbetarlärling. Varje dag under ett och ett halvt år satt vi vid samma matbord, åt den medhavda matlådan och delade vardagens händelser och trivialiteter med de andra. Jag var en lugn och sansad kille på väg in i vuxenlivet som sög i sig av gubbarnas visdom, levnadsberättelser och åsikter för att ruva på dem tills de så småningom blev något eget. Tankar och funderingarna som ännu inte mognat till åsikter behöll jag för egen del. Nån kaxig individ var jag knappast.

Den försynta framtoningen fick också en av gubbarna vid matbordet att uttrycka sig över sonen:

– Hur kan det komma sig att du som e' så snäll och trevlig, har en sån farsa som bråkar jämnt?

Vissa saker stannar kvar i minnet. Det skulle dröja ännu ett decennium innan jag förstod varför alla dessa gubbar på det kommunala Elverket i Värtan och Hässelby fick asbestos och dog en efter en. Det var när läkare gick ut i pressen och sa att "asbest är ofarligt" och "stoppa asbesthysterin" som även jag började få insyn i det politiska rävspel som styrde liv och död. Det var året innan asbesten förbjöds.

Farsan, som också var skyddsombud, hade verkat aktivt för att de höga skorstenarna som spydde ut röken från Elverket skulle förses med el-filter för att på detta sätt rena avgaserna och minska sotet som föll över husen i Hässelby Strand. Vid fikabordet förlöjligades verksledningens "kontroll" av utsläppen från skorstenarna som gjordes via flygplan. Gubbarna som också hade koll på helheten berättade hur utsläppen från skorstenarna ströps när kontrollen skulle göras från flygplan, som startade från Bromma flygfält.

Likaså var det med kolaskan från "Verket" som lastades på pråmar för att tömmas i Saltsjön utanför Slussen. Men så blev det inte, utan askan dumpades i Mälaren utanför Stadshuset. När tidningarna fick nys om saken blev det stor kalabalik och de som vågade uttala sig om ledningens utsläpp blev alla dragna över en kam. Ansvariga framhårdade att osanningen var de klagandes ledstjärna och att de skadade samhället. De första miljökymparna stämplades som kommunister och betraktades som en samhällsfara. Det är mycket möjligt att flera av dessa gubbar var kommunister, men där fanns också socialdemokrater, som genom sitt handlande betraktades som pest. Vem tänkte på miljön i en tid av framåtskridande där lönsamheten i samhället kunde speglas i var mans plånbok.

Farsan hade också härjat över den dödliga asbestosen som han dragit på sig. Det hade givit honom lite högre livränta vid förtidspensioneringen än de som inte stridit för sin rätt till ersättning. Samhällets ekonomiska framgång hade sitt pris och de betalade med sina förkortade liv.

Var det så det var? Så enkelt! Jag hade fortsatt på farsans inslagna bana utan att tidigare ha ägnat det en tanke. Det var detta tidiga miljöarbete som gjorde att vissa av farsans arbetskamrater och chefer betraktade honom som bråkig. Var det så, var det en ledstjärna så god som någon att följa.

Politiker på dubbla stolar

Södra Stationsområdet med sina tretusen nybyggda lägenheter var det största bostadsområde i Stockholms innerstad som byggts i mannaminne. I kvarteret Svärdet som uppfördes 1987-1989 hade Stockholms hem byggt 541 lägenheter, ett servicehus och ett kollektivhus. Redan 1990 kom det klagomål till Miljöförvaltningen från boende som klagade över hälsobesvär som de kopplade till boendet.

Som ensam handläggare för de sjuka husen stod jag länge och stampade i utredningsarbetet med Södra Station. Att de boende hade hälsobesvär stod klart, men svårigheter fanns att konstatera sanitär olägenhet, vilket var lagstiftningens sätt att benämna problemet. I tidigare sjuka hus-områden hade det varit kaseinhaltiga flytspackel med ammoniakgaser under golvmattorna. Genom en enkel mätning av ammoniak kunde den kemiska nedbrytningsprocessen i golvet konstateras, men vid mätningar i lägenheterna i Södra Station fanns ingen ammoniak. I detta läge fick jag pröva mig fram med nya metoder för att mäta den kemiska reaktion som fanns i golvkonstruktionen under golvmattorna. Min nya mätmetod visade sig att det var rena kemikaliebomben! Trots avsaknad av ammoniak fanns både 2-etylhexanol och n-butanol, som påvisade en nedbrytningsprocess av lim och golvmattor på grund av fukt i betonggolven.

Sakta tog sig dessa kemikalier genom de täta linoleum- och plastgolven till inomhusluften som de boende andades.

Som informatör på SABO hade jag intervjuat Rolf Andersson, kemist på VBB VIAK i Malmö, om de nya flytspacklet utan kasein, vilket blev till en artikel i Bofast. Hans uppfattning var att dessa kunde innebära ännu större skada med hälsobesvär. De kemikalier som ersatte kasein hade samma egenskaper, men visade på mycket låga halter av ammoniak. Ammoniak var visserligen inte det enskilda ämne som de boende blev sjuka av, men där ammoniak fanns, där fanns också hälsoproblem.

Vad kunde detta innebära för de boende i Södra Station? Livslånga hälsobesvär och allergier? Forskning visade att vartannat barn och ungdom i sjuka hus drabbades av ögonirritationer, eksem, astma och allergi, symptom som de sedan riskerade att dras med resten av sitt liv. Tänk alla dessa föräldrar som trodde att deras barn var förkylda och hela tiden smittade varandra på dagis med förkylningar som bara gick runt. Hur många gånger genom åren hade jag inte hört denna visa. Trots medicinerings blev barnen inte bättre. Ett tecken på att de reagerade på kemikalierna i inomhusluften?

Det som skrämde mig allt mer var alla de personer som betraktades som framstående konsulter och forskare, däribland läkare och byggt tekniker. De var ju medvetna om det problemet och orsaken till det! Men trots det förblev de tysta. Det var samma visa som med asbestfrågan för tjugo år sedan.

Trots svårigheter på Miljöförvaltningen de första åren hade jag haft tur. Under den förra förvaltningschefen ledning var det helt otänkbart att driva ett större ärende mot ett kommunalt bostadsföretag. Däremot gick det bra att driva ärenden mot HSB. De föll inte in under det kommunala samförståndet där en passivitet i handläggningen var det bästa för både lönekuvert och det egna välbefinnandet.

I de två första sjuka hus-ärenden som jag drev hade Miljö- och hälsoskyddsnämnden tagit beslut om golvåtgärder i HSB-

områdena i Norra Hammarbyhamnen och HSB på Reimersholme. När sedan det kommunala bostadsföretaget Stockholmshem hade samma problem i Södra Station och uppfyllde alla kriterier för krav på åtgärder skulle det se illa ut om detta ärende inte behandlades på ett likartat sätt.

I början av handläggningen hade Stockholmshems områdeschef Sven Hammarberg tagit kontakt med min byråchef Lasse Iisakka och fabulerat vitt och brett om personen Leif Kåvestad. Enligt Hammarberg hade jag fått sparken från mitt förra jobb, varit hatisk mot allmännyttiga bostadsföretag, pratat skit med hyresgäster om andra hyresgäster, inte lämnat ut offentliga handlingar till Stockholmshem och tipsat Expressen om de sjuka husen på Söder. Efter att ha dragit denna harang spelade Hammarberg upp samma visa för min avdelningschef Ulla Larsson.

Mina chefer hade vänligheten att underrätta mig om vad som framförts av Stockholmshem, men någon vilja att reda ut det hela hade de inte. Jag tolkade det som att jag borde hålla mig på mattan i skydd av deras vingar.

Miljöförvaltningen kallades så småningom till Stockholmshem för samtal och jag ombads följa med. Det visade sig att förvaltningen i detta ärende tagit sitt ansvar och beslutat att kräva sanering av de sjuka bostäderna i Södra Station. Under promenaden hem till förvaltningen efter mötet var samtalet uppsluppet över de krav som ställts och att motparten inte haft argument mot dem. Ulla Larsson var upprymd över sitt eget agerande och ansåg att Sven Hammarberg var både osmaklig och otrevlig. Det förvånade mig då jag tidigare inte ens fått delta vid diskussioner i mitt eget ärende. Nu var jag en av dem mot Stockholmshem där min kunskap och mitt stöd behövdes.

Efter ett par bordläggningar av ärendet togs beslut i Miljö- och hälsoskyddsnämnden om vitesföreläggande mot Stockholmshem på två miljoner att nio lägenheter och två daghem sanerades i Södra Station. Dagen efter var det en stor nyhet som togs upp

varannan timme i Radio Stockholm. Jag blev nu inkallad till Ulla Larsson till förhör om radionyheterens stora intresse för ärendet och hon frågade om jag informerat Radio Stockholm, vilket jag inte hade gjort.

Ordföranden i Stockholms shems styrelse, Samuel Strandberg, som också var vice ordföranden i Miljö- och hälsoskyddsnämnden, hade blivit irriterad över att vitesbeloppet nämnts i nyhets sändningarna och dessutom påstått att det uttalats av mig, vilket inte var fallet. Reportern hade läst beslutet i mitt tjänsteutlåtande, som var offentlig handling och där stod också vitesbeloppet. Ulla Larssons förhör hade sitt ursprung i att förvaltningschefen Karin Jonsson hade fått ett argt samtal från en tidigare politikerkollega. Karin Jonsson hade bland annat ett förflutet som s-politiker i HIBY, ett kommunalt fastighetsbolag. Av förhörets karaktär fick jag intrycket av att de också ville ha mig på den anklagades bänk.

Tiden gick och mina chefer fick sedermera insikt om ett gigantiskt problem som mitt myndighetsarbete öppnat dörren för.

En vecka efter nämndbeslutet berättade en kollega på förvaltningen, Lennart Frise, att han blivit uppringd av en bekant, som jobbade som jurist på Stockholms hem. Juristen hade undrat vad jag var för en figur:

– Den där Kåvestad, kan han nånting egentligen? Hurdan är han?

Lennart tyckte det hela var obehagligt och berättade händelsen för Ulla Larsson. Det var ingen tvekan. Stockholms hem sökte aktivt för att hitta något om mig som var ofördelaktigt i förhoppning om att få en ny handläggare för ärendet.

Genom den uppmärksamhet som bostäderna i Södra Station fått i tidningar och TV växte också intresset i våra egna korridorer för problemet med nybyggda fastigheter. Jag fick ett uppdrag att organisera en kurs där konsulter skulle bjudas in för att våra inspektörer på avdelningen skulle få en grundläggande

kunskap i frågan. Bengt Dahm, som var en kunnig konsult på VBB VIAK i Linköping hade engagerats för denna utbildningsdag. När jag vid ett senare tillfälle ringde upp honom för att diskutera upplägget av utbildningen hann jag inte ens få fram en inledningsfras:

– Hörru du Kåvestad, vad är det egentligen du har ställt till med där uppe i Stockholm? Dom är rätt så förbannade på dig på Stockholmshem.

– Ja, jag har förstått det.

– Dom undrar vad du håller på med.

Han berättade att Sven Hammarberg hört av sig och ville att han skulle komma upp till Stockholm för konsultation. Det var bråttom. Stockholmshem hade av Miljöförvaltningen uppmanats att komma in med ett åtgärdsförslag för att sanera sina bostäder i Södra Station och den egna kompetensen saknades inom bostadsföretaget.

Bengt Dahm var inte den första konsult som hade anlåtats, men Stockholmshem hade inte fått den hjälp de hoppats på. Konsulterna kunde bara bekräfta riktigheten av mina bedömningar av undersökningarna med utvärdering av mätningarna och ansvariga på Stockholmshem hade även de hamnat i ett prekärt läge. Vem skulle hängas? Vem skulle ställas till svars och vem skulle få ett nytt arbetsbord på Stockholmshem?

Ett brev betyder så mycket

Ett brev från en hyresgäst till förvaltningschefen Karin Jonsson vidarebefordrades per fax till Ulla Larsson, som var på konferens med oss på hälsoskyddsavdelningen. Faxet tillsammans med Karins personliga hyllning till avdelningen för gott arbete lästes upp för den samlade avdelningen:

Angående åtgärder mot "sjuka hus"

Det är nu ett halvår sedan vi flyttade till vårt hyresradhus efter en av Miljöförvaltningen, vid vite, förelagd mögelsanering. Den lättnad saneringen inneburit för vår familj, två vuxna och tre barn, är svår att förmedla. Att slippa känna denna mögellukt som slog emot oss i tamburen varje dag, slippa känna lukten i kläder och hår, slippa kommentarer från andra om att vi luktar och framför allt att slippa alla långdragna förkylningar, huvudvärken, nästäppan och ögonirritationerna samt öron osv är mycket värt.

I 7 års tid försökte vi på egen hand förmå Svenska Bostäder att åtgärda husen, men vi blev förlöjligade och till slut hotade med vräkning.

Vi vill härmed framföra ett varmt tack till Miljöförvaltningen för den hjälp och stöd vi erhållit. Vi har mött stor förståelse för våra problem av Din medarbetare Leif Kåvestad som på ett mycket förtjänstfullt och professionellt sätt handlagt vårt ärende. Det är glädjande att Förvaltningen gått från ord till handling när det gäller detta angelägna problem med "sjuka hus".

Med vänlig hälsning.

Ingrid Hasselsten med familj,
Riksrådsvägen, Johanneshov

Under våren hade jag dragit på mig en ögonsjukdom, som var så allvarlig att den ledde till sjukledighet. Ögonläkarna kunde inte förklara vad som växte på ögonlinsen och vad som skrapades bort med en skalpell. Ett var dock säkert, det påverkade både livet och tankeverksamheten. Kunde det sprida sig till det andra ögat. Kunde jag bli blind? Öron infann sig. Hade det med arbetsplatsen att göra? Jag var inte ensam med mina ögonproblem på jobbet. Vi var också flera på avdelningen som hade svårläkta sår i näsan. Det var nya besvär både för mig och kollegerna och självklart förknippade åtminstone jag dessa

problem med huset, eftersom många av dem som klagade på sjuka hus också hade dessa besvär.

I stunder av klarsyn kunde jag förstå mina kollegors svårigheter att godta mitt sätt att uttrycka mig. Med en bakgrund som byggjobbare kunde mitt ordval emellanåt vara oslipat. De oseriösa konsulterna med ett alltför rymligt samvete kallade jag för skurkar. De halvseriösa konsulterna liknade jag vid skrupelfria bilnasare.

Arbetskamraterna kände knappast till min bakgrund och vad jag sysslat med i mitt tidigare liv och bedömde mig efter mitt språkbruk. Vid något tillfälle kunde jag kosta på mig att säga vad det var för fel på ett hus utan att ens ha besökt det. Som när ett hus som brand- och vattenskadats på Söder. Då visste jag att golvkonstruktionen av sand var problemet. I hastigheten glömde jag bort att berätta att jag var med och byggde huset 1969. Det var på det jobbet jag samlade ihop en hög med slantar för att under sommaren lifta runt i Europa och Nordafrika.

Kollegan Janne Aronsson var en glad prick. Duktig i jobbet, engagerad och en tänkande person. Dessutom hade han börjat jobba med sjuka hus. Med honom kunde jag diskutera mina projekt. När vi stött och blött våra åsikter för att jämka ihop ett förslag frågade jag honom om han kunde tänka sig att vara den som skötte snacket på det kommande sjuka hus-mötet, eftersom jag märkt en viss mistänksamhet mot mina idéer och förslag. Mötet avklarades snabbt när Janne la fram "sitt" förslag. Själv hade jag möjligheten att luta mig tillbaka och kosta på mig att för ovanlighetens skull inte ha några åsikter. Det hände vid något av dessa tillfällen att byråchefen Lasse Iisakka undrade över varför jag inte uttalade mig. Hade jag inte längre någon åsikt eller? I detta läge trivdes jag som bäst. Lite avmätt kunde det konstateras att förslaget var bra, det var väl inte så mycket att diskutera. Detta fick förstås det goda med sig att Janne var experten och att det var han som tillfrågades om de problem som uppstod. Varför fråga mig? Jag tycktes inte ha avvikande åsikt om Jannes briljanta

och genomtänkta förslag. Janne blev med tiden förvaltningens guru på sjuka hus. Det bjöd jag gärna på för den goda sakens skull.

I JM Bygg:s nybyggda bostadsområde i Hammarbyhöjden hade ett dussin människor klagat över hälsobesvär trots bolagets uttalade miljöpolicy som kvalitetsbyggare. När myndigheten Miljöförvaltningen ville ta del av allt material för att utreda de sjuka husen blev det nobben. Lasse Iisakka och jag samarbetade i ärendet och efter hans godkännande skickade jag ett brev till JM Bygg där förvaltningen klagade gällande lagstiftning. Enligt 17§ i Hälsoskyddslagen kunde förvaltningen begära hjälp av polismyndigheten för att erhålla begärda handlingar.

Brevet fick oanade konsekvenser och några dagar senare kom ett svarsbrev med kopia till Ulla Larsson och JM Byggs VD. Det brevet tog också skruv. Ulla Larsson ville omgående ha ett enskilt samtal med mig tillsammans med nya byråchefen Lasse Iisakka. Hon påpekade att jag nu hade gått ett steg för långt. Jag hade svårt att förstå hennes upprörda väsen. Visserligen var JM-chefen hennes gode vän och granne från Lidingö, men Ulla Larsson var ju chef på en myndighet.

JM Bygg hade uppfattat brevet som ett hot om att Myndigheten skulle ta polisen till hjälp för att få ut begärda handlingar. Jag förklarade att JM Bygg inte ville förstå att grunden för vårt arbete var Hälsoskyddslagen och att vår formulering bara ville klargöra att förvaltningens arbete var baserat på lagstiftningen.

Under tiden som Ulla Larsson i mycket hårda ordalag gav mig en rejäl avhyvling, satt Lasse tyst. Jag undrade vad denne min nya chef var för en figur? Var han bara en ung pojke som stakade ut sin väg i karriären? Jag väntade på att han skulle förklara att han både läst och godkänt brevet, men ingenting blev sagt och jag teg.

Under hösten hade tidningen Södermalm skrivit om de boendes sjuka hus-problem i Familjebostädernas lägenheter i köpcentret Ringen om hur en hyresgäst hade svimmat på grund

av ammoniakgaserna i lägenheten. I en annan artikel berättades hur Familjebostäder ljugit för boende och sagt att det inte fanns någon ammoniakgas i golven.

Familjebostäder hade därefter budgeterat 30 miljoner för saneringen, vilket innebar att endast en tredjedel av de 370 lägenheterna skulle saneras. I det läget krävde tidningen Södermalm att alla lägenheter skulle saneras, eftersom det visat sig att alla undersökta lägenheter hade samma problem.

Efter denna uppmärksamhet fick jag mina fiskar varma och anklagades i brev från Familjebostäder, som ansåg att jag som myndighetsperson svikit och försvårat relationerna. Kopia skickades också till mina chefer. Som högste chef räknades Miljö- och hälsoskyddsnämndens ordförande Margareta Olofsson. Hennes politiska bana hade börjat som ledamot i Familjebostädernas styrelse, så hon var väl införstådd med de ekonomiska konsekvenserna av mitt arbete.

Enligt gammal tradition hölls vid årsslutet en fest för Miljöförvaltningens anställda med drinkar i entrén, mat med mera dryck och alla voro glada. Inför dansen berättade kollegan Anders Lundin att Miljöförvaltningens chef Karin Jonsson berättat om hur hennes gode vän Thore Hallbäck ringt och undrat om hon inte hade full kontroll över sina handläggare, eftersom även jag hade intervjuats av tidningen Södermalm. Thore Hallbäck, Familjebostädernas VD, var inte nöjd med tidningens artiklar. Han hade dessutom ett förflutet som förvaltningschef på Miljöförvaltningen och med denna bakgrund hade han bra kontakter i Stadshuset. Han var en maktfaktor att räkna med för Karin Jonsson när hon nu hade att ta itu med det växande problemet med sjuka hus.

Under kvällens släcktes törsten i restaurangens bar och där hamnade sent omsider både Karin Jonsson och jag. Väl framme vid disken visade det sig att jag saknade en tia till kvällens sista öl. Jag förklarade situationen för Karin som lånade mig den felande slanten. Dagen efter var arbetsdag och jag stegade upp

till Karins tjänsterum för att återlämna guldtian, tackade för lånet men tog också tillfället i akt:

– Jag hörde att du har åsamkats vissa besvär på grund av min existens. Jag hoppas det inte är alltför besvärligt.

Hon stelnade till:

– Jag har tagit upp det med Ulla Larsson, hon kommer att prata med dig.

Det tycktes inte vara alltför allvarligt, för det skulle dröja två veckor innan samtalet blev av.

Den verbala avrättningen

Veckan före jul blev jag inkallad till Ulla Larsson för att redogöra för läget för Familjebostäders köpcenter Ringen. På plats fanns även Lasse Lisakka. Jag berättade hur Familjebostäder från början bestämt och ihärdigt förnekat alla problem i kvarteret och hävdade att de som klagat bara var några gnälliga kärringar. Hade de inte problem med grannarna, så ringde de till fastighetsskötarna och gnällde över annat.

Efter ett år av undersökningar och inspektioner kunde jag konstatera tekniska problem med golven och jag blev kallad till Familjebostäder för samtal. De hade hela tiden varit avogt inställda till mig som person och till de resultat som framkommit. Dessutom hade de farit med osanningar vad gällde tidigare åtgärder för att avhjälpa problemen i huset.

Jag tog med mig Bo Sundström från Miljöförvaltningens tekniska avdelning till mötet med Familjebostäder. Han var duktig på mättekniska frågor, ett område där jag saknade tillräcklig kunskap. Vad det gällde undersökningsmetoden och resultaten kände jag mig säker. Jag var laddad upp över öronen inför en stundande holmgång med Familjebostäder, men de hade bytt fot. Det var kaffe med bullar, lugnt och sansat:

– Vi vet att vi har problem i Ringen och vi kommer att åtgärda det, utlovade Familjebostäders områdeschef Göran Persson.

Här hade jag jobbat som en galärslav under ett år för att få Familjebostäder att inse sitt problem och plötsligt denna dag fick jag bekräftat att även de kommit till insikt. Vad jag inte visste då var att de själva kände till husets flytspackelproblem, eftersom de flera år tidigare anlitat en konsult att utreda varför de boende och personalen på daghemmet klagade över hälsobesvär. Inte undra på att jag mötte ett så hårdnackat motstånd då deras strategi från början varit att förneka all kännedom om sitt sjuka hus.

Det blev bestämt att saneringen skulle påbörjas och jag ombads att vara med i en arbetsgrupp som regelbundet träffades för att driva arbetet framåt tillsammans med byggkonsulten VBB VIAK, Hyresgästföreningen och Familjebostäders områdesansvarige. Denna grupp skulle senare kallas för samråd. Vad jag vid detta tillfälle inte förstod var att jag därmed förväntades av Familjebostäder att glömma mina lagliga förpliktelser. Jag skulle bara informera om vilka klagomål som inkommit till förvaltningen. Familjebostäder skulle sedan själva sköta mätningar och bedömningar och jag skulle bara hänvisa de klagande hyresgästerna till Familjebostäder.

När ljuset gick upp för mig att de planerade att bara sanera en tredjedel av alla lägenheterna undrade jag hur de skulle kunna välja ut denna tredjedel. När jag framförde min åsikt, att alla lägenheter som var en sanitär olägenhet måste saneras, gick områdeschefen Bengt-Åke Pettersson från Familjebostäder i taket:

– Nu får du väl ge dig. Vi har fått ihop 30 miljoner. Om alla lägenheter måste saneras kommer det att gå på närmare 100 miljoner.

Ulla Larsson undrade om jag hade någon kritik gentemot Familjebostäder och svarade:

– Lite sparkar på benen får man väl räkna med när man jobbar med den här typen av arbete.

När jag pratat klart fick jag ta emot Familjebostäders kritik genom Ulla Larsson. De var missnöjda med mitt

myndighetsarbete. Det hade inneburit både besvär för bolaget och hyresgäster eftersom de hade tvingats sanera sjuka lägenheter i sitt bostadsbestånd. I detta läge fick hon det att låta som om jag gjort fel genom att ställa krav på åtgärder i de skrivelser jag skickat bolaget. För stunden tycktes Ulla Larsson ha glömt att alla skrivelser var godkända av Lasse Iisakka och att de var skrivna för att få fastighetsägaren att uppfylla kraven i Hälsoskyddslagen.

Lasse Iisakka berättade att han tagit kontakt med Familjebostäder. Han hade tillsammans med Ulla Larsson träffat förvaltningschefen Bengt-Åke Pettersson och områdesansvarige Katarina Dahlgren för att höra vilken kritik de hade gentemot mig. Mina chefer hade alltså gått bakom ryggen på mig för att i första hand lyssna på vad motparten hade att säga om mig. På vems initiativ kom man fram till detta arbetssätt och varför? Hur kom det sig att jag inte fick vara med och vad gav det för signaler till motparten Familjebostäder?

Nu tog Ulla Larsson till orda och hennes tonläge var mycket spant:

– Vad som har hänt är ett problem för Miljöförvaltningen, men det kan också innebära mycket stora problem för dig rent personligen.

Vad som egentligen hade hänt utvecklades inte och vad hon menade med problem som skulle drabba mig personligen klargjordes inte. Det skulle i sinom tid visa sig. I detta läge hade jag inte ens sinnesnärvaro att ställa frågan.

Sedan gick det av bara farten. Det hade tidigare också kommit skrivelser med kritik från Svenska Bostäder och JM Bygg. Under två timmars sittning manglades jag formligen med ogillanden och fördomanden. Vartenda ord andades en negativ klang förutom att Ulla Larsson vid ett tillfälle uttryckte att den kunskap jag hade var god inom sjuka hus-problematiken.

Efter eftermiddagsfikat var det min tur att bemöta kritiken. Jag berättade om mitt sätt att se på saken, men jag blev avbruten och

bemöttes hela tiden av motfrågor från cheferna. Till slut blev det för mycket:

– Under två timmar har jag lyssnat på vad ni haft att säga. Jag har haft synpunkter, men hållit tyst. Ni avbryter mig hela tiden. Det är oförskämt. Ni har bara bjudit på kritik i flera timmar, förutom Ullas åsikt om min kunskap inom sjuka hus.

– Vi har inte träffats för att ge beröm, var Lasse Iisakkas korta kommentar.

Lasse Iisakka framförde att Familjebostäders områdeschef Bengt-Åke Pettersson sagt att jag satt tyst på mötena för att sedan skriva brev och uppmana Familjebostäder att utföra vissa åtgärder, men några exempel gavs inte. Familjebostäder hade också framfört att jag slarvade bort protokoll från möten och undersökningar, eftersom jag begärde kopior på handlingar som undanhållits för mig. Lasse Iisakka sa sig också tro att så var fallet, att jag slarvade bort papper. Jag ifrågasatte vad han hade för belägg för det, men fick inget svar. Han var ju ändå min närmaste chef. Jag anklagades också för oordning med de dokument som gällde klagomål i Familjebostäders lägenheter i köpcentret Ringen. Jag höll med om att den decimetertjocka luntan med skrivelser inte låg strikt i ordning efter datum, men allt fanns där.

Jag var bara tvungen att lufta mötet med arbetskamrater som jag litade på. Kollegan Fredrik Moback undrade varför jag inte hade haft någon opartisk bisittare, men vem kunde i sin vildaste fantasi drömma om att bli avrättad när man kallats till ett möte? Det var som en tennismatch i dubbel där man själv spelade solo och saknade domare.

Efteråt pratade jag också med det lokala fackets representanter, eftersom mina chefer påpekat att mitt agerande gav Miljöförvaltningen dåligt rykte. En kollega undrade om även de hyresgäster som var drabbade var av samma åsikt. Kanske en enkät till boende i Ringen kunde ge lite balans åt det dåliga rykte som Miljöförvaltningen fick i Stadshuset? Vad som egentligen

hämt var svårt för mig att förstå. Vem var det som hade den verkliga makten? Som myndighetsperson med lagstiftningen som arbetsredskap blev man satt på pottan när bostadsföretagens styrelser och VD: ar tog över makten.

Ett pris på mitt huvud

Ett uppföljande möte hade bokats in efter den verbala avrättningen. Under tiden fanns alla möjligheter att analysera och fundera kring mig själv som en odugling, en misslyckad person som lyckats komma på kant med fastighetsägare med problembostäder.

Jag ville inte vara med om ytterligare en avrättning, där jag ensam mot mina chefer skulle utsättas för repressalier, påhopp och beskyllningar som framförts av myndighetens motpart, de kommunala bolagen. Den här gången tog jag med mig två representanter från facket som moraliskt stöd.

Mötet var knastrigt torrt och utan de anklagelser som jag hade förväntat mig. Ulla Larsson gick igenom rutinerna för det fortsatta arbetet. Ingenting var nytt eller särskilt märkvärdigt. De arbetsföreskrifter som presenterades borde vara allmängiltigt för alla handläggare. Arbetsrutinerna var de samma som jag tidigare använt mig av. Cheferna var mycket milda denna dag, men jag tillskrevs inte några goda egenskaper under mötet och fick inte heller någon upprättelse. Allt som jag anklagats för låg kvar som ett ok över redan tyngda axlar.

Efteråt konstaterade jag att det var ett möte helt befriat från smärta. Det gjorde inte ont. Tvärtom, det var ett bra möte där cheferna visat ett mänskligt ansikte. Där fanns ingen aggressivitet. Var det över nu? Hade jag tilldelats den mängd av kritik som Familjebostäders VD, Thore Hallbäck, ansåg att jag förtjänat? Detta var en katten-på-rättan, rättan-på-repet-lek. För en person med dåligt självförtroende hade den verbala avrättningen också varit slutet på jordelivet.